

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора,
член-кореспондента НАПрН України, заслуженого юриста України,
завідувача відділу теорії держави і права Інституту держави і права
імені В.М. Корецького НАН України**

Пархоменко Наталії Миколаївни

**на дисертацію Горбаченко Олександри Володимирівни на тему
«Теоретичні засади інституційного забезпечення зовнішніх функцій
держави: порівняльно-правовий аналіз досвіду України та Угорщини»,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 08
«Право» зі спеціальності 081 «Право»**

Актуальність теми дисертації. Передумовою та чинником ефективного функціонування будь-якої сучасної держави, виконання покладених на неї завдань, є запровадження відповідних організаційно-правових механізмів її діяльності. В ХХІ ст. відбувається трансформація завдань держави, напрямів впливу на суспільні відносини, зовнішніх та внутрішніх функцій, що потребує їх нагального теоретичного осмислення.

Вивчення зовнішніх функцій держави дозволяє зрозуміти, як держава взаємодіє з іншими державами та міжнародними організаціями та яким чином внутрішня політика і міжнародні відносини пов'язані між собою; сутність та зміст міжнародної правосуб'єктності держави – її здатність вступати в міжнародні правові відносини, підписувати договори, бути частиною міжнародних організацій, а також брати на себе міжнародні зобов'язання; роль дипломатії, міжнародних відносин та механізмів врегулювання конфліктів між державами тощо.

Представлене дисертаційне дослідження зовнішніх функцій держав України та Угорщини в умовах правового режиму воєнного стану вирізняється своєю актуальністю та пов'язане з кількома ключовими проблемами. Серед них: зовнішньополітичні пріоритети та альянси, що визначають зовнішньополітичні курси держав; забезпечення балансу стратегічного партнерства; адаптація зовнішніх стратегій в умовах війни та глобальної нестабільності, а також залежність від геополітичних інтересів і внутрішніх обставин.

До того ж, ефективність функціонування будь-якої держави залежить від багатьох чинників, головними серед яких є вірність визначення цілей, методів і засобів, які потрібно здійснити для виконання завдань, що постають на тому чи іншому етапі її розвитку.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. О.В. Горбаченко у дисертаційному дослідженні визначила мету – обґрунтувати основні засади інституційного забезпечення зовнішніх функцій держави на основі аналізу досвіду України та Угорщини, яка деталізована дослідницькими завданнями. Логічність дисертації продемонстровано її структурою, що дає змогу послідовно та методологічно здійснювати огляд теоретичних засад інституційного забезпечення зовнішніх функцій держави через порівняльно-правовий аналіз досвіду України та Угорщини. Дисертація комплексно розкриває проблематику дослідження. Дисертанткою влучно визначено об'єкт та предмет дослідження. Зокрема, об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері забезпечення зовнішньої функції держави, а предметом – порівняльно-правовий аналіз досвіду України та Угорщини щодо інституційного забезпечення зовнішніх функцій держави.

За результатами роботи дисертанткою було: проаналізовано стан дослідження проблематики інституційного забезпечення зовнішніх функцій держави та виокремлено методологічну основу дослідження; досліджено генезу зовнішніх функцій держави на різних етапах історичного розвитку держави і права; охарактеризовано становлення і розвиток зовнішньої функції в Угорщині; визначено поняття, зміст та складові елементи системи інституційного забезпечення зовнішніх функцій Угорщини та України; проаналізовано структуру зовнішніх функцій Угорщини і України; розглянуто моделі інституційного забезпечення зовнішніх функцій України та Угорщини в контексті конституційно-правових підходів; сформульовано основні концептуальні положення щодо механізму реалізації зовнішніх функцій в Україні, Угорщині та країнах ЄС; на основі проведеного аналізу, з урахуванням

вітчизняного та зарубіжного досвіду, розроблено теоретичні висновки, визначено головні напрями удосконалення законодавства України з метою підвищення ефективності зовнішніх функцій держави в умовах євроінтеграції.

Усі підрозділи дисертаційного дослідження О.В. Горбаченко пов'язані між собою таким чином, що кожен наступний є логічним продовженням попереднього, що свідчить про використання системного підходу.

Окремо слід підкреслити використання авторкою широкої джерельної бази за темою дисертаційного дослідження, адже список використаних джерел налічує 296 найменувань. Поряд з цим, варто також відмітити, що представлені висновки та пропозиції характеризуються своєю практичністю та можуть використовуватися при підготовці підручників та навчальних посібників з дисциплін «Теорія держави і права» та спецкурсів, які передбачають розгляд питань, пов'язаних із функціями держави.

Дисертаційне дослідження проведено в межах науково-дослідної теми кафедри теорії та історії держави і права Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК» – «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення прав людини та дитини в умовах розбудови правової, демократичної, соціально-орієнтованої держави з широко розгалуженими інститутами громадянського суспільства» (номер державної реєстрації: 0118U001384).

Достовірність та наукова новизна отриманих результатів. Ознайомлення зі змістом дисертаційного дослідження О.В. Горбаченко дає змогу стверджувати, що зазначені у вступі мета та завдання досягнуті, а дисертація містить авторські висновки та пропозиції, які визначаються науковою новизною. Особистий внесок дисертантки у досліджувану проблематику полягає в такому.

Вперше аргументовано потребу в дослідженні проблематики інституційного забезпечення зовнішніх функцій держави в умовах євроінтеграційного курсу України через порівняльно-правовий аналіз досвіду України та Угорщини, як можливість виявити сильні та слабкі сторони в їх

функціонуванні, а також розробити теоретичні висновки, визначити головні напрями удосконалення законодавства України з метою підвищення ефективності зовнішніх функцій держави в умовах євроінтеграції;

на основі системного підходу до дослідження генези зовнішніх функцій держави прослідковано динаміку її розвитку у наступні періоди: 1) 530 р. - початок IX ст.; 2) початок IX ст. - перша половина XVI ст.; 3) перша половина XVI ст. - середина XVII ст.; 4) середина XVII ст. - початок XX ст.; 5) початок XX ст. - 16 липня 1990 р.; 6) 16 липня 1990 р. - по теперішній час;

у межах компаративістського підходу до систематизації основних зовнішніх орієнтацій Угорщини авторкою запропоновано визначити для України такі її ключові зовнішні напрямки: 1) просування національних інтересів, забезпечення безпеки та територіальної цілісності; 2) залучення інвестицій та формування сприятливого інформаційного простору; 3) розвиток співпраці з міжнародними партнерами, організаціями та громадськістю; 4) формування позитивного іміджу України на міжнародній арені; 5) інтеграційні процеси та співпраця з ЄС і НАТО;

доведено, що основними проявами зовнішніх функцій, як в Україні, так і в Угорщині є: сутність і соціальне призначення держави; напрямки державної діяльності; основне спрямування державного впливу та його кінцева мета; методи, форми, способи, принципи та засоби реалізації зовнішніх функцій держави; взаємозв'язок практичної діяльності з поставленою метою;

виокремлено моделі інституційного забезпечення зовнішніх функцій України та Угорщини в контексті порівняльно-правових підходів. В Україні: правотворча модель діяльності Верховної Ради України, правозастосовна модель діяльності Президента України, оперативно-виконавча модель діяльності Прем'єр міністра та Кабінету Міністрів України; правоохоронна модель діяльності Міністерства закордонних справ. В Угорщині: правотворчо-представницька модель діяльності Парламенту (Національних зборів), виконавча модель діяльності Уряду та прем'єр-міністра, контрольно-виконавча модель діяльності Президента, право-підтримуюча діяльність Міністерства

закордонних справ і торгівлі. Вказані моделі відображають специфіку функціонування інституцій у сфері зовнішньої політики обох країн та їх підходи до реалізації зовнішніх функцій.

Під час проведення дослідження дисертанткою було також удосконалено: доктринальні підходи до розуміння категорії «функція» як поєднання трьох основних аспектів: діяльнісного, сутнісного та цільового, що дозволило глибше осмислити роль функцій у різних системах;

наукові уявлення про зовнішні функції держави, як головні напрями діяльності держави, що розкривають її сутність, лежать у сфері її зовнішньої політики та зумовлені метою забезпечення найбільш сприятливих зовнішніх умов для існування й розвитку держави;

підходи до напрямів вдосконалення нормативно-правової бази забезпечення зовнішньої функції держави на основі зарубіжного досвіду.

У представленій дисертаційній роботі дістали подальшого розвитку положення щодо: еволюції зовнішніх функцій Угорщини в контексті історичних змін і нових викликів у глобальному середовищі; специфіки структури зовнішніх функцій в Україні та Угорщині; механізму реалізації зовнішніх функцій в Україні, Угорщині та країнах ЄС, який базується на комплексному підході, що враховує: політичний контекст, міжнародні зобов'язання та внутрішню організацію.

З огляду на це можна стверджувати, що результати дисертаційного дослідження О.В. Горбаченко, що винесені на захист, відзначаються належним ступенем наукової новизни і практичної значущості, а також є обґрунтованими.

Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях. Основні положення дисертаційного дослідження знайшли своє відображення у 25 наукових працях, а саме: 11 статей опубліковано у наукових фахових виданнях України, 2 статті – у закордонних виданнях, що додатково відображають наукові результати дослідження, а також 12 публікацій, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

Кількість, обсяг та зміст друкованих праць відповідають вимогам п. 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44 зі змінами Постановою КМУ від 03.05.2024 року № 507.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Про високий рівень виконання поставленого завдання та оволодіння дисертанткою методології наукового дослідження свідчить використання, обраних з урахуванням мети та завдань, об'єкта та предмета дослідження, сукупності загально-філософських, загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. При з'ясуванні еволюційних домінант розвитку зовнішніх функцій (підрозділи 1.2, 1.3) використовувався історичний метод; при формуванні понятійно-категорійного апарату (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2) було використано методи абстрагування, аналізу та синтезу, узагальнення, індукції, дедукції; при формулюванні концептуального підходу до виокремлення моделей інституційного забезпечення (підрозділи 2.3, 2.4) використано порівняльно-правовий, формально-юридичний методи; при оцінюванні особливостей механізму реалізації зовнішніх функцій (підрозділ 3.1) мало місце використання методу статистичного аналізу; при висвітленні проблем і перспектив удосконалення законодавства (підрозділи 3.2, 3.3) використано цілісно-орієнтований та програмно-цільовий методи та метод ситуаційного аналізу.

Завдяки такій широкій методологічній базі, поставлені дисертанткою, задля досягнення мети дисертаційного дослідження, завдання виконані на високому методологічному рівні, що слугує підтвердженням оволодіння дисертанткою методологією наукової діяльності.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів. Ознайомившись зі змістом дисертаційного дослідження та наукових публікацій, можна відмітити достатній рівень компетентності дисертантки у ключових питаннях обраної теми, обґрунтованість її підходів до визначення

мети, завдань, об'єкта, предмета, структури та методів дослідження. До того ж необхідно засвідчити, що отримані результати дисертаційного дослідження розширюють і доповнюють теоретичні і наукові аспекти дослідження, а практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації положення, висновки та пропозиції можуть бути використані:

- у науково-дослідній сфері – для подальшого здійснення наукових розробок проблемних питань, присвячених забезпеченню зовнішньої функції держави;
- у правотворчості – для підготовки проектів правових актів у сфері визначення зовнішніх орієнтирів Української держави;
- у правозастосовній діяльності – для вдосконалення практичної діяльності органів публічної влади щодо реалізації зовнішньої функції держави;
- у навчальному процесі – при підготовці підручників та навчальних посібників з дисциплін «Теорія держави і права», різноманітних спецкурсів, які передбачають розгляд питань, пов'язаних із забезпеченням зовнішньої функції держави.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення.

Дисертація Горбаченко О.В. на тему: «Теоретичні засади інституційного забезпечення зовнішніх функцій держави: порівняльно-правовий аналіз досвіду України та Угорщини» характеризується цілісністю та завершеністю наукового дослідження, а наявна логічно побудована структура дала змогу розкрити тему та виконати поставлені завдання. Оформлення дисертаційного дослідження виконано у відповідності до Вимог оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року № 40.

Дисертаційне дослідження складається з анотації, списку публікацій здобувача за темою дисертації, змісту, вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

Загальний обсяг дисертації становить 241 сторінку, з них основний текст займає 183 сторінки. Список використаних джерел складається з 296 найменувань і займає 31 сторінку.

Анотація дисертаційного дослідження відповідає встановленим вимогам та є узагальненим коротким викладом основного змісту дисертації, в якій представлені основні результати дослідження, наукова новизна та практичне значення, що дає повне уявлення про виконану здобувачкою роботу, а також відображає основні тези дослідження. Анотація викладена українською та англійською мовами, доповнена переліком публікацій здобувача, у яких висвітлено основні результати дисертаційного дослідження.

Зауваження та дискусійні положення щодо оформлення та змісту дисертації. Насамперед необхідно зазначити, що дане дисертаційне дослідження, як і будь-який науковий пошук, поряд з позитивними висновками та пропозиціями не позбавлене певних недоліків, що потребують уточнення та врахування під час захисту та подальших наукових досліджень О.В. Горбаченко. Зокрема:

1. Важливим, з огляду на поставлені авторкою мету і вирішені завдання, є визначення переліку складових інституційного забезпечення зовнішніх функцій України, аналіз їх сутності та значення, проблем належного забезпечення. При цьому, на наше переконання, вагомое місце в цьому процесі відіграють правові засади – нормативно-правова база діяльності уповноважених органів державної влади щодо реалізації зовнішньої функції держави. Адже саме від якості нормативно-правових актів та відповідності їх об'єктивно-існуючим суспільним відносинам залежить ефективність діяльності цих органів. Важливим також є врахування норм міжнародного права, права Європейського Союзу як меж здійснення державою зовнішньої функції. Тому, під час публічного захисту дисертації доцільно окреслити місце і значення правових засад інституційного забезпечення зовнішніх функцій України, а також визначити основні напрями вдосконалення національного законодавства з метою підвищення ефективності зовнішніх функцій держави в умовах євроінтеграції та міжнародної співпраці.

2. Як відомо, будь-яке наукове дослідження набуває більшої цінності у випадку формулювання автором науково-обґрунтованих, виважених,

заснованих на аналізі зарубіжного досвіду, пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства як у загальному, так і конкретному вигляді – як проектів нормативно-правових актів. У розвиток попереднього зауваження, слід також, підтримуючи намагання дисертантки у підрозділі 3.3 дисертації розглянути питання про необхідність внесення доповнень до чинної Конституції України в контексті європейських прагнень України та її зовнішньо-політичних кроків, звернути увагу на те, що, як відомо, саме в Основному Законі визначаються засади та напрями розвитку державного ладу та галузевого законодавства. Відповідно до євроінтеграційних зобов'язань України та реалізації конституційних положень щодо незворотності європейського курсу країни інституційне забезпечення здійснення зовнішніх функцій України має неабияке значення. Саме тому пропозиції щодо внесення змін до Конституції України, їх продуманість, виваженість та відповідність європейським принципам потребує глибокого та всебічного обґрунтування, що, на жаль, не стало предметом дослідження дисертантки та потребує конкретизації під час публічного захисту.

3. У процесі дослідження порівняльно-правових аспектів досвіду України та Угорщини дисертанткою аргументовано, що для ефективного функціонування держави зовнішні функції слід розглядати як такі, що мають так звані підфункції. Не заперечуючи загалом проти такого підходу та наголошуючи на важливості використання класифікації під час проведення порівняльно-правового наукового дослідження та переваг такого методу, слід звернути увагу на потребу визначення відповідних критеріїв класифікації з огляду на цільове призначення конкретних зовнішніх підфункцій держави щодо їх сприяння розвитку і стабільності в державі.

4. Одним із важливих завдань з огляду на мету та завдання представленого дисертаційного дослідження є з'ясування теоретичних аспектів інституційного забезпечення здійснення зовнішніх функцій України. Втім, під час захисту дисертаційного дослідження було б також доцільно чітко визначити пріоритетні проблеми практичного характеру у сфері створення ефективного правового механізму інституційного забезпечення зовнішніх функцій України,

а також обґрунтувати необхідність врахування угорського досвіду для підвищення ефективності реалізації державної політики в Україні.

Втім, висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження О.В. Горбаченко та не знижують рівень наукової та практичної значущості дисертації. Мета висловлених зауважень носить рекомендаційний характер та спрямована на поглиблення наукової дискусії під час прилюдного захисту.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Результати дисертаційного дослідження О.В. Горбаченко становлять оригінальний внесок у сферу права та оприлюднені у відповідних фахових публікаціях, що дають змогу визначити дисертацію як самостійне та розгорнуте дослідження. Робота написана державною мовою з дотриманням вимог наукового стилю. Усі випадки використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела, оформлені належним чином. В ході вивчення дисертації та наукових публікацій автора фактів порушення академічної доброчесності не виявлено.

Загальна оцінка кваліфікаційної наукової праці. Представлена на здобуття ступеня доктора філософії дисертація Олександри Володимирівни Горбаченко на тему: «Теоретичні засади інституційного забезпечення зовнішніх функцій держави: порівняльно-правовий аналіз досвіду України та Угорщини» є самостійною та завершеною науковою працею, яка за актуальністю теми, а також з огляду на її новизну та обґрунтованість наукових результатів має практичне та теоретичне значення. Основні результати роботи повною мірою відображені в наукових публікаціях та повністю відповідають спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої

ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року №44), а її авторка – Горбаченко Олександра Володимирівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
заслужений юрист України,
завідувач відділу теорії держави і
права Інституту держави і права
імені В.М. Корецького НАН
України**

Наталія ПАРХОМЕНКО

